

Orosz László

Hatvan éve

IV.

Eötvös-kollégisták akkoriban, amikor végeztem, nemigen szánták rá magukat a középiskolai tanárságra. Voltak, akik tudományos tevékenységet kívántak folytatni, mások közéleti szerepre vágytak. (E két törekvés gyakran összekapcsolódott: az utóbbi az előbbinek az elősegítőjévé, nemegyszer a föltételévé vált.)

Tőlem távol állt a közélet, a politika, különösen az 1947. évi választás után. A tudomány műveléséhez szükséges elmélyedést pedig nem tette lehetővé csapongó érdeklődésem. Részt vettem ugyan akkori fiatal irodalomtörténészek (Szauder József, Gerézdi Rabán, Klaniczay Tibor, Tarnai Andor) többé-kevésbé rendszeres megbeszélésein, de kutatási témám velük ellentétben nem volt. Disszertációm a felvilágosodás kora irodalmának olvasóközönségéről írtam, előadást Németh Lászlóról tartottam. Recenziót írtam Batsányi és Fazekas Mihály meg Nemes Nagy Ágnes és Végh György kötetéről, Rónay György regénytörténetéről meg Németh László új drámáiról. Írtam a *Válaszba*, a *Magyarokba*, szerepeltem a Rádióban, jelent meg recenzióm a pécsi *Sorsunkban*, versfordításom a hódmezővásárhelyi *Puszták Népe*ben. Bírálatot írtam a vidéki folyóiratokról meg a vidéki értelmiség olvasmányairól.

Közben a gyakorlógimnáziumban megkedveltem a tanítást. Magyarból Makay Gusztáv, latinból Péter Gyula volt a vezetőtanárom. Makayt jól ismertem: Keresztury Dezső minisztersége idején ő tartotta nekünk az irodalomórákat az Eötvös Collegiumban. Péter Gyulával is találkoztam már: Huszti professzor tanársegédjeként kollokváltatott az egyetemen. Egyikük sem volt szabályokhoz, előírásokhoz mereven ragaszkodó tanár. Oldott hangulatú óráikon megkedveltek a tanulókkal tárgyukat. Velem a tanítást.

Számomra természetes volt tehát, hogy tanár leszek. A minisztériumba beadott pályázatomban első helyen Budapestet jelöltem meg, másodikon Kecskemétet. Kecskemétet azért, mert öt évig ott voltam diák; régi iskolámba, a református gimnáziumba hívtak is rám még emlékező volt tanárain. Mikor Keresztury Dezsőnek, a Collegium igazgatójának beszámoltam a pályaválasztásomról, dicsérte Kecskemét szellemi életét. Fölhívta a figyelmemet Tóth Lászlóra, Sántha Györgyre, nagyra értékelte a város zenei kultúráját. Számíthattam tehát arra, hogy kecskeméti tanárként az iskolainál szélesebb körű tevékenységre is nyílik majd lehetőségem.

Kecskemétre, de nem az időközben államosított református, hanem a szintén államosított piarista gimnáziumba neveztek ki. Mivel a piarista szerzetesek nem vállalták a tanítást, nagy szükség volt új tanárookra. Az állásukat megtartó világi tanárok mellé négyen kerülünk oda, de kapkodásból-e, vagy mert nem akadt más, csupa humán szakost. Így aztán a matematikát, fizikát, természetrajzot óraadóként a volt református gimnázium tanárai tanították, a németet is a református gimnázium nyugdíjas tanára, a kémiát pedig egy középiskolai diplomával rendelkező általános iskolai tanárnő.

A hetedik osztály főnöke, magyar- és latintanára lettem, a hatodikban latint, az ötödikben magyart tanítottam, de azt csak november elejéig: akkor az időközben kinevezett Hordós Károly, volt egyetemi évfolyamtársam vette át. (Az osztályokat ekkor még a régi nyolcosztályos gimnáziumban megszokott módon számozták: a hetedik a későbbi harmadiknak, a jelenlegi tizenegyediknek felel meg.) Latint a velünk egy épületben működő volt piarista általános iskolában is tanítottak: ott is kaptam latinórákat. Mellékállásban nevelőtanár lettem a gimnázium és az általános iskola közös internátusában.

Osztályomban nehezen hitték el, hogy tanár vagyok: nagyon fiatalosnak találtak. Egy falumbeli diák, akivel az előző nyáron a Tiszára jártam fürödni, győzte meg őket tanárságomról. A szülőket az igazgató, Szóts Rudolf arról, hogy az oda helyezett tanárok egyetemet végeztek, akad olyan is, aki doktorált, rajtam kívül a néhány éves tanári múlttal már rendelkező Dankó Imre. Fölkerestem a rendházban osztályom előző évi főnökét. Kedvesen fogadott. A tanulók meg elnézően azt, hogy imádság előtt nem vetek keresztet. (Akkor még szokás volt imádsággal kezdeni a tanítást.)

A tanulók fölkészültsége, főként ahhoz képest, hogy milyen körülmények között végezték tanulmányaikat a háborús években, megfelelő, sőt kifejezetten jó volt. (A piaristák kiváló tanárok voltak!) Érdeklődéssel fogadták mindazt az újat, amelyet fiatal tanárunk közvetített. Használható tankönyv nem volt, óráimon hozzászórtak a jegyzeteléshez. Később többen mondták, hogy hasznát vették ennek egyetemi tanulmányaik során.

A csekély korkülönbség, hat vagy hét esztendő, annyi, mint amennyi nyolcosztályos gimnáziumban az elsősök meg a nyolcadikosok között van, baráti viszonyt alakított ki közöttünk. A tanár-diák viszony formáit azonban kölcsönösen megtartottuk: én tegeztem őket, ők nem tegeztek vissza. Kérésként előadott utasításaimat megfogadták, teljesítették, ha volt néha ellenvetésük, a lehető legudvariasabb formában tették meg. Későbbi tanítványaimmal is jó volt a kapcsolat, legnagyobb szeretettel azonban erre a legelső osztályomra emlékezem. Úgy tartják, több évi gyakorlat szükséges ahhoz, hogy valakiből jó tanár váljék. Én úgy vélem, legjobban kezdő tanárként tanítottam. Élveztem a tanítást.

Az államosítás után egykori tanulója, Katona József nevét fölvevett gimnáziumban szegényes körülmények között folyt a munka. Javításra szorult a vízvezeték, a gőzfűtés. A második emelet használhatatlan volt. Az ifjúsági könyvtár gyér állománya polcok híján a földön hevert, a tanári könyvtár sem volt sokkal jobb állapotban. Még rosszabb volt a helyzet az internátusban. A tanulóknak fekhelyüket is hazulról kellett hozniuk.

A hangulat mégis jó volt. A gimnázium 158 diákja és az óraadókkal, vallásnárral (ebben az évben a hit- és erkölcsstan még rendes tantárgynak számított!) és iskolaorvossal együtt 16 tanára meghitt, családi közösséget alkotott. Mindenki ismert mindenkit, mindenki kivette a részét a feladatok megoldásából. Így például én kísértem a vívókat Bajára egy versenyre: nyolcadikosok voltak, nem tanítottam, de ismertem őket. Az iskolák összevonása idején gyakran jut eszembe, milyen jó is volt egy ilyen kis iskolában tanítani, tanulni! Még bensőségesebb volt a kapcsolat az internátusban. Az osztályomba járó s az internátusban lakó Grezsa Ferenc egyik könyvének a fűszövegében említette, hogy tőlem kapta kölcsön a *Választ*, a *Válaszban* figyelt föl Németh László írásaira.

A tantestület szakmájukat kitűnően értő és művelő tagokból állt. Néhányukat említve: Majoros József Eötvös-kollégista volt, több nyelvet ismert; iskolánkból – sajnos – korán elkerült, a budapesti Radnóti Gimnázium igazgatóhelyetteseként ment nyugdíjba, könyvet írt *Római élet* címmel, munkatársa volt az *Új magyar irodalmi lexikonnak*. Csak egy évig volt közöttünk Dankó Imre, később a néprajztudomány doktora: a Déri Múzeum ny. igazgatójaként él Debrecenben. Fuchs József kiállító festőművész, Nemesszeghy Lajos kitűnő zenész volt, Nyirai Emil a város sportéletében tevékenykedett. Szóts Rudolfról pedig hadd idézzem Bölcs Istvánt: „Amíg tanítottam, benne láttam az el nem érhető mintát. Mondogattuk, olyan ő nekünk, mint az Isten. Aki köztudomásúlag szigorú, de igazságos.”

Nemcsak tanítványaim fogadták érdeklődéssel, amit tőlem hallottak. Meghívtak előadást tartani a volt református gimnáziumba, a jogakadémiára meg több társadalmi és kulturális egyesületbe.

1949 végén a Katona József Társaság tagjává, s egyszersmind ügyvezető alelnökévé választottak. A *Válasz* februári számában jelent meg a recenzióm Sötér István *Négy nemzedék, élő magyar költők* című antológiájáról, a *Választ* a kecskeméti Részvény Nyomdában nyomták, s a nyomda igazgatója Tóth László, a Katona József Társaság elnöke volt. Neki már 48 szeptemberében bemutatott Sárközi Györgyné, a *Válasz* tényleges szerkesztője, amikor segítettem neki a nyomdában korrigálni. A Társaságban irodalmi műsor előkészítésével, fővárosi írók fölkerésével és meghívásával bíztak meg. Sárköziné segítségével, közreműködésével Sötér Istvánt, Tersánszky Józsi Jenőt és Vas Istvánt hívtam meg, A június 2-i irodalmi délutánra csak Tersánszky és Vas érkezett meg. Sötér betegségére hivatkozva kimentette magát. Nekem kellett rövid előadást tartanom helyette az akkori irodalom feladatairól és eszközeiről. Radnóti *Második eclogájából*, a repülő és a költő párbeszédéből kiindulva beszéltem erről. (Említenem kell itt, hogy Tersánszky később jól emlékezett fölháborodásukra amiatt, hogy Székely Bertalan egyik képét a Városháza dísztermének falán bemeszelték, arra azonban rosszul, hogy emiatt azonnal eltávoztak. A műsor után jó hangulatban vacsorázott együtt a két vendég és a Társaság vezetősége.)

Tanárok meg újságírók közreműködésével irodalmi törvényszéki tárgyalásra került sor ugyancsak a Városháza dísztermében, népes közönség előtt. Majoros József volt az ügyész, a vádlott Makarenko *Igor és társai* című műve. Én a vád tanújaként szerepeltem. A közönség többsége láthatóan és hallhatóan velünk értett egyet, a bíróság azonban elutasította a vádat, s bennünket a könyv újraolva-

sására ítelt. Egy hétre rá váltott szereposztással és jóval kisebb érdeklődés mellett megismételtük a tárgyalást.

A kecskeméti népoktatási kerület szakmai továbbképző tanfolyamán a kortárs magyar líráról tartottam előadást. Máig szívesen emlékezem arra, hogy egy kiskunfélegyházi tanárnő nem sokkal később levélben kérte: Pilinszky *Trapéz és korlát* című versét másoltassam le és küldjem el neki, mert nagyon megfogta, s nem tud hozzájutni.

1949 nyarán úgynevezett „szaktanítói” tanfolyamot tartottak Kecskeméten. A vezetője Kardos László volt, akkor miniszteri tanácsos. Fia Eötvös-kollégista társaként ismert, lehetséges, hogy ő javasolta: bízzanak meg az egyik csoport számára a magyar irodalom előadásával. Mikor a tanfolyam kezdetén jelentkeztem nála, többek közt megkérdezte, ismerem-e a marxista esztétikát. Azt hittem, megnyugtatom azzal, hogy Lukács György több művét olvastam. Ellenkezőleg – akkor jelent meg Rudas László támadása Lukács ellen. Végül abban állapodtunk meg, hogy mondhatom, amit Lukácsnál olvastam, csak a nevét ne ejtsem ki. Persze a magyar irodalom történetének rövid, 42 órás áttekintése során Lukácsra amúgy sem lehetett volna hivatkoznom.

Előreszaladtam 1949 nyaráig. Mi, tanárok, nem naptári, hanem iskolai években gondolkodunk. Számomra a jelentős változást hozó új esztendő 1949 szeptemberében kezdődött. Nem csak számomra!

(2008)